

Tarih Okulu
Mayıs-Ağustos 2010
Sayı VII, 173-180.

Dreams and History: The Interpretation of Dreams from Ancient Greece to Modern Psychoanalysis, Editörler: Daniel Pick & Lyndal Roper, 288 sayfa, Brunner-Routledge, East Sussex, 2004, ISBN 1-58391-283-5.

Gülmiş V. CANİK*

Cadılar gerçekten uçamazlar, sadece uçabildiklerinin rüyasını görürler...¹

Pasif bir hal gibi görünen, ama aksine vücudun metabolizmasının aktif olmaya son sürat devam ettiği uyku sürecinde zihin de oldukça meşguldür. Uyuyan kişi, duyu ve duyuları harekete geçirerek gerçek hayattan farklı hissettirmeyen, kişiye yabancı veya tanıdık gelebilen, tanımlanması zor, şaşırtıcı deneyimler yaşar. Günümüzde bilim adamları insanların neden uyuduğunu hala tamamen kesin olarak bulabilmiş değilken, aynı şekilde bir muamma olmayı sürdüren bu rüya deneyimi, kendi başına bile bir gizem olan uyku durumuna daha da gizem katmaktadır. Rüyalarda, yüzyıllardan beri insanları cezp etmiştir. İnsanlar, rüyaları önemsemişler ve kendi rüyalarının ve başkalarının rüyalarının altında yatan anlamları hep merak etmişlerdir.

Rüyalara yaklaşım, beden, ruh, din, ahlak kavramlarıyla yakın ilişki içindedir ve bunlar hakkındaki anlayışlar değiştikçe rüyaların algılanışı da değişime uğramıştır. İlk başlarda rüya bir nevi “ziyaret” olarak algılanıyordu². İnsanlar, rüyaları “görürlerdi”. Rüyalarda, gaipden/gelecekte haber getirdiğine inanılır; tanrının veya şeytanın rüyalar aracılığıyla insanlarla iletişime geçtiği düşünülürdü; insanlar bu mesajlar için sadece bir araçlardır. Bu yüzden, ilahi

* Arş. Gör., Uşak Üniversitesi Tarih Bölümü.

¹ *Dreams and History: The Interpretation of Dreams from Ancient Greece to Modern Psychoanalysis*, editörler: Daniel Pick-Lyndal Roper, East Sussex, 2004, s. 6.

² *Dreams and History*, s. 3.

mesajlar veya ilahi ilham alabilmek için rüya durumuna sokan ilaçlar kullanıldığı da olmuştur.

Zaman içinde insanlar, rüyalarını sahiplenmişlerdir³. Rüyaların bir dış etkene bağlı olmaktan çok, insanın kendi içsel dinamikleriyle alakalı olduğu düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Rüyalar artık doğüstü değil; doğal/insani olarak ele alınmaktadırlar. Bu durum Freud daha rüyaları psikanalizin temeline yerleştirmeden önce de böyleydi.

Psikanalizin başlangıcı rüyalarla olmuştur. 1900 yılında Sigmund Freud “*Rüyaların Yorumu*” isimli eserini yayınladı. Bu eser, rüyaların anlamlarının bilimsel potansiyelini irdelemekteydi ve temelini “bastırma (represyon)” kavramına dayandırıyor. Freud, bastırılarak bilinçdışına itilen duygu ve düşüncelerin, bilinç durumundan ayrıldığı uyku halinde rüyalar vasıtasıyla su yüzüne çıktığını ve bu yüzden de rüyanın yorumlanmasının bizi bilinçdışına götüren bir yol ve insanların psikozları hakkında önemli bir gösterge olduğunu savunuyordu. İlk başta kişiye anlamsız, yabancı ve karışık görünen rüya deşifre edildiğinde, kişi hakkında uyanık durumdaki egonun, belki de hakkımızda bilmek isteyeceğimizden çok daha fazlasını bilen bilinçdışına itelediği anlamadıklarının, anlatamadıklarının, yüzleşemediklerinin, elde edemediklerinin farklı bir kurguda semboller, yer değiştirmeler, yoğunlaşmalar, substitüsyonlarla kendilerini göstermesiydi. Rüyalar, bilinçdışından yasak Ödipal arzuları bildiriyordu; kişinin yasak dileklerini gerçekleştirdiği ve bilincinin rahatladığı serbest bölgelerdi.

Freud’un rüyaları incelerkenki amacı tarihsel değildi; o, zamanın işlemediği bilinçdışıyla ilgileniyordu. Fakat Freud’un ardılları psikanalizi tarihe yaklaştırdılar; tarihçiler de psikanalizi tarih çalışmalarında kullanabileceklerini keşfettiler, zira ikisinin de öznesi aynıydı. İnsan ve insan topluluklarının eylemleri içsel dinamiklerden ayrı düşünülemezdi. Özellikle rüyaların ve rüyaların anlamlarının evrenselliği/ortaklığı konusu tarihçiler için de ciddi bir tartışma konusu oldu: Değişen tarihsel koşullar insanın iç dünyasını değiştirir mi? Rüya sembolleri zaman içinde/sınıflar arasında değişikliğe uğrar mı? Bir bölüm tarihçi insan doğasının devamlılığını savunmuş, bir bölümü ise tarihsel olumsuzluğa vurgu yapmıştır. Şüphesiz maddi dünya değişirken rüyalara da etki eder, ama örneğin ölüm korkusu, farklı zamanların, farklı kültürlerin, farklı sınıfların rüyalarında farklı sembollerle tezahür etse dahi yine ölüm korkusudur.

³ *Dreams and History*, s. 6.

Bu tartışma kesin bir sonuca bağlanamadıysa da, tarihçiler, rüyaların, rüyaların yorumlanmasının, rüyalara karşı takınılan tutumların tarih disiplini dâhilinde değerlendirildiği önemli ve verimli çalışmalar yapmışlardır.

Rüyaları ele alırken psikoloji ve tarih yanında sosyoloji, antropoloji, sanat, edebiyat, felsefe gibi birçok alana el atmak gerekir. Kitap tanıtımımızın konusu olan “*Dreams and History: The Interpretation of Dreams from Ancient Greece to Modern Psychoanalysis (Rüyalar ve Tarih: Antik Yunan’dan Modern Psikanalize Kadar Rüyaların Yorumlanması)*” isimli eser de rüyaların bu farklı alanlara yansımaları ve etkisini konu edinmektedir. Bunun yanında, Freud’un rüya konusunda bir dönüm noktası olan “*Rüyaların Yorumu*” eserinden yola çıkarak, Batı kültürü ve düşüncesinde rüyaların ve rüya yorumlarının Antik Yunan’dan XX. yüzyıla uzanan tarihine dair çalışmalar içermektedir.

Editörlüğünü bir psikanalist ve kültür tarihçisi olan Daniel Pick ve akademisyen Lyndal Roper’ın yaptığı “*Dreams and History*”, *History Workshop Journal*, *Psychoanalysis and History* gibi dergilerde daha önce yayınlanan makalelerin toplanmasıyla oluşturulmuş.

Eser, makalelerin yazarları hakkında verilen kısa bilgilerden sonra, Daniel Pick ve Lyndal Roper’ın kaleme aldığı “Introduction (Giriş)” (s. 1–21) bölümüyle başlıyor. Burada kitaptaki makaleler, psikanaliz literatürü, psikanalizin tarihle olan ilişkisi hakkında bilgi veriliyor ve rüyalara tarih boyunca verilen anlamlar genel olarak ele alınıyor.

İkinci bölüm “How Freud Wrote and Revised His Interpretation of Dreams: Conflicts Around the Subjective Origins of the Book of the Century (Freud Rüyalarının Yorumunu Nasıl Yazdı ve Revize Etti: Yüzyılın Kitabının Sübjektif Kökenlerini Çevreleyen Çelişkiler)” (s. 23–36) ismini taşımaktadır. Bu makale, Ilse Grubrich-Simitis tarafından yazılmış, Arnold J. Pomerans tarafından da İngilizce’ye çevrilmiştir ve Freud’un “*Rüyaların Yorumu*”nu yazma sürecini, yazarkenki güdülerini ve eserine olan çelişkili yaklaşımını konu edinmektedir. Freud bu kitabın sekiz baskısında da değişiklikler yapıp durmuştur. “*Rüyaların Yorumu*”nun ikinci baskısı 1909 yılında çıkmıştı ve bu dokuz yıl içinde Freud’un psikanaliz alanında deneyiminin büyük ölçüde çoğalmış ve psikanalizle ilgili farklı eserler yayınlamış olması, onun bilimine ve kendisine olan güvenini arttırmıştı. Bu güven ilk baskıda sakındığı kendi rüyalarının analizini ikinci baskıya dâhil etmesini sağlamıştı ve böylece “*Rüyaların Yorumu*” Freud’un en kişisel eseri haline gelmişti. 1911 tarihli üçüncü baskısında ise Freud eserin teorik yanını beslemişti; ayrıca psikanaliz

alanında alıŖan diğer bilim adamlarını ve alıŖmalarını da bu baskıya dâhil etmiŖ ve “*Rüyaların Yorumu*”nun kolektif bir eser haline gelmiŖti. Sonraki baskılar, rneğin, Birinci Dünya SavaŖı’nın çıkması gibi olaylardan etkilenmiŖti. Freud “*Rüyaların Yorumu*”nu otuz yıl içinde (en son baskı 1930 yılında ıkmıŖtır) tekrar tekrar yazarken sadece psikanaliz bilimini biimlendirmemiŖ, kendini de keŖfetmiŖti. “*Rüyaların Yorumu*”, psikanaliz ve rüyalar kadar Freud’la da ilgilidir. Ilse Grubrich-Simitis’in bu makalesi, bir kitabın (yazılıŖ sürecinin; yazarının bu süreçte yaŖadıklarının; yazara ve kitaba gösterilen sosyal ve kültürel tepkilerin; zaman içinde hem yazarın hem kitabın hem de bunlara gösterilen tepkilerin geçirdiği deđiŖimlerin) tarihin konusu olabilmesinin baŖarılı bir örneğidir.

nc bölümün baŖlıđı “Dreams and Desires in Ancient and Early Christian Thought (Antik ve Erken Dönem Hıristiyan DŖncesinde Rüyalar ve Arzular)”dır (s. 37–56) ve yazarı Charles Stewart’tır. “Freud’a göre Antik Yunanlılar represyona uđramamıŖlardı; edebiyatlarında, sanatlarında ve mitolojilerinde çocukluklarının ilkel isteklerinin yerine getirilmesi niyetini gtmŖlerdi. Antik ağlardan sonra ise Batı medeniyeti duygularının, isteklerinin represyonu yolunu semiŖti. *Oedipus Rex*’de çocukluk fantezisi ifadesini bulurken, Shakespeare’in *Hamlet*’i zamanında aynı fantezi bastırılmıŖtı; Oedipus trajikti, Hamlet ise nrotikti.”⁴ Stewart makalesinde Freud’un bu dŖncesinden yola çıkarak, ilk önce “represyon” kavramını açıklıyor ve erotik rüyaların Antik ve Erken Dönem Hıristiyan dönemlerde algılanıŖını inceleyerek Freud’un haklı olup olmadığını sorguluyor.

Dördüncü bölüm “Interpreting Dreams in Medieval Literature (Ortaçağ Edebiyatında Rüyaları Yorumlamak)” (s. 57–90) baŖlıđını taŖımaktadır ve Hans-Jürgen Bachorski tarafından kaleme alınmıŖ, Pamela E. Selwyn tarafından da İngilizce’ye evrilmiŖtir. Edebiyat eserlerinde bulunan rüyaların incelenmesi, gerçek insanların rüyalarının incelenmesinden çok daha farklı bir yaklaŖım talep eder, zira ortada gerçekten rüya gören biri yoktur, rüyalar hiç grlmemiŖtir. Bunun yerine rüyayı nakleden kurgusal bir karakter ve hem kurgusal karakteri hem de rüyayı nakleden bir yazar vardır. Bu rüya kimindir? Eğer rüyalar insan ruhunun en gizli yerlerini ifŖa ediyorsa, edebiyat eserlerinde anlatılan rüyalarda kimin ruhuna bakıyoruz? Hans-Jürgen Bachorski, edebi metinlerde rüyaların betimlenmesini, rüya sorununu ve rüyaların ne anlama gelip, neye hizmet

⁴ *Dreams and History*, s. 37.

ettiğini, Ortaçağ Alman edebiyatından rüyaların kullanımı açısından birbirine zıt üç örneği –Nibelungenlied (1220), Wolfram von Eschenbach’ın Parzival’ı (1220), Jörg Wickram’ın Gabriotto und Reinhart’ı (1551) – karşılaştırarak ele alıyor ve bu eserlerdeki rüyaların psikanalitik bir okumasını yapıyor.

Patricia Crawford’ın “Women’s Dreams in Early Modern England (Yeniçağ İngiltere’sinde Kadınların Rüyaları)” (s. 91–103) isimli makalesi “*Dreams and History*”nin beşinci bölümünü oluşturmaktadır. Makale, Yeniçağ İngiltere’sindeki kadınların rüyalarını, rüyalarını nasıl yorumladıklarını ve hangi amaçlar için kullandıklarını konu almaktadır ve tarihçilerin bu kadınların naklettiği rüyaları kullanarak onların yaşantıları hakkında bilgi edinme yollarını irdelemektedir. Rüyaları aracılığıyla bu kadınlar hakkında bilgi edinmek o kadar da kolay değildir. Doğruluğundan bile kesinkes emin olamayacağımız bir rüya ile aramızda çeşitli engeller bulunur. Rüyanın hatırlanması, anlamlandırılarak sözcüklere dökülmesi zaten zordur. Detaylar bilinçli veya bilinçsiz olarak değiştirilebilir, unutulabilir ya da bastırılabilir. Rüya’yı gören kişi karşımızda bir koltukta bile oturmamaktadır; bize belki de yüzyıllar öncesinden seslenmektedir. Fakat tüm bu zorluklara rağmen, rüyaların tarihsel bakımdan incelenmesi, önceki dönemlerdeki insanlarla bizim aramızdaki yakınlıkları ve farklılıkları gösterir ve bireylerin ve toplumun birbirleriyle nasıl etkileşime geçtikleri hakkında da bilgi verir.

Altıncı bölümün başlığı “Samuel Taylor Coleridge and ‘The Pains of Sleep’ (Samuel Taylor Coleridge ve ‘Uykunun Acıları)’”dır (s. 105–123) ve Jennifer Ford tarafından kaleme alınmıştır. Şair Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) sık sık rüyalar hakkında yazmıştı. Rüyalarını ve rüyalarla ilgili düşüncelerini yansıttığı şiirleri yanında, gördüğü rüyaları detaylıca kaydetmiş ve analiz etmeye çalışmıştı. Diğer şairlerle, bilim adamlarıyla, doktorlarla, filozoflarla rüyalar hakkında tartışmalarda bulunmuş, rüyaları konu edinen birçok kitap okumuş, ders vermiş ve hatta bir kitap yazmayı bile planlamıştı. Romantik dönemde rüyalar yoğun bir ilgi görüyorlardı. Bu bölüm Romantik dönemin önemli şairi Samuel Taylor Coleridge’in dönemindeki rüyalarla ilgili teorileri, onun bu teorilere yaklaşımını, onlardan nasıl etkilendiğini ve çağdaşları arasındaki farklı konumunu anlatmaktadır.

Yedinci bölümün başlığı “The Meaning of Dream Books (Rüya Kitaplarının Anlamı)”dır (s. 125–135) ve yazarı da Maureen Perkins’dir. Rüya kitapları, yayıncılık tarihi boyunca en çok ilgi gören kitaplardan olmuştur ve zamanla kendi içinde bir sokak edebiyatı türü haline gelmiştir. Rüya kitaplarının

içerikleri, geçirdikleri değişimler, okurları, popülerliklerinin nedenleri, çağdaşların rüya kitapları hakkındaki düşünceleri bu bölümün konuları arasındadır.

Stefanie Heraeus'un Deborah Laurie Cohen tarafından İngilizce'ye çevrilen "Artists and the Dream in Nineteenth-century Paris: Towards a Prehistory of Surrealism (On Dokuzuncu Yüzyıl Paris'inde Sanatçılar ve Rüya: Sürrealizmin Ön Tarihi Hakkında)" (s. 137–157) isimli makalesi sekizinci bölümü oluşturmaktadır. Bu bölüm Freud'un "*Rüyaların Yorumu*"nun basılmasından ve bu eserin sürrealist akımı ortaya çıkarmasından önce; daha rüyalar hakkında belirli bir psikolojik disiplinden söz edilemezken, Paris'de 1840'larda başlayan rüyaların algılanışı ve sanatsal ifadesindeki değişime odaklanmıştır. O ana kadar görsel sanatlardaki rüya betimlemeleri geleneksel rüya ikonografisine dayanıyorken, Grandville, Hugo, Meryon, Redon rüyaların içindeki imgelerle ilgilemeye başlamışlardı; rüyalara yeni bir anlayış ve yeni bir sanatsal ifade getirmek amacındaydılar. Bölüm bu sanatçıların deneysel serüvenlerini anlatmaktadır.

Dokuzuncu bölüm "Policing dreams: History and the Moral Uses of the Unconscious (Rüyaların Kontrolü: Tarih ve Bilinçdışının Ahlaki Kullanımları)" (s. 159–177) ismini taşımaktadır ve yazarı Rhodri Hayward'dır. Bu bölüm, "*Dreams and History*"nin en ilgi çekici makalelerinden biridir. XIX. yüzyılda İngiltere'de filozoflar, teologlar tarafından rüya hali, ruhun materyal dünyanın kısıtlamalarından kurtulduğu, insan yaşamının kapsamının ötesinde bulunan bir bilgi ve deneyim âlemine girildiği an olarak görülüyordu. Fakat bu an tehlikeleriyle de geliyor, rüya halindeki kişiyi, yabancı arzulara ve fikirlere, iblislere, meleklerle, perilere, hayaletlere karşı savunmasız bırakıyordu. Ruhu ziyaret eden bu misafirlerin, rüya sahibinin şimdiki veya gelecekteki yaşamı hakkında bilgi vereceğine de inanılıyordu. Rüyaların bu algılanışı mistik, spiritüel dinleri, pagan inanışları yeniden güçlendirdi. Fakat bu inanışlar Victoria çağının kültürüne tersti. Bu çağ insanların kendi eylemleri ve arzuları üzerinde kontrol sağlamalarının gerekliliğini, bireyin ahlakını ve geçmişin önemini vurgulayan bir çağdı. Bu pagan inanışların ortaya çıkardığı politik tehdidi yok etmek için Psikik Araştırma Cemiyeti'nin (Society for Psychical Research - SPR) araştırmacıları, örneğin, rüyalarda bulunan, kişiyi uyanıklık halinden rüya haline geçişte takip eden otobiyografik öğelerin varlığını kanıtlamaya çalıştılar, böylece bireysel olduğu kanıtlanmış rüyalar artık ortak bir anlaşmaya ve koordineli bir eyleme temel olamayacaktı. Bölümde, XIX. yüzyıl İngiltere'sinde

rüyaların yorumlanışını, mistik dinlerin canlanışını, bu inançların dönemin kültürel ve politik ortamında yarattığı tehlikeleri, tehlikelerin bertaraf edilmesi için devletin aldığı önlemleri, Psişik Araştırma Cemiyeti'nin çalışmalarını ve bu çalışmaların rüyaların algılanışına nasıl katkıda bulunduğunu incelenmektedir.

Faith Wigzell'in kaleme aldığı "The Dreambook in Russia (Rusya'da Rüya Kitabı)" (s. 179–197) başlıklı onuncu bölümde Rusya ve Sovyetlerdeki rüya kitaplarının kendine özgü tarihi ve karakteri, sıradışı sürekliliği ve popülerliği, süreç içinde geçirdiği evrim irdelenmektedir.

On birinci bölümün başlığı "'A Nice Type of the English Scientist': Tansley and Freud ('İyi Bir Tür İngiliz Bilim Adamı': Tansley ve Freud)"dur (s. 199–236), Laura Cameron ve John Forrester tarafından yazılmıştır. Bu bölüm, ünlü ve önemli İngiliz botanist Arthur Tansley'nin hayatını değiştirdiğini öne sürdüğü bir rüyasının ardından psikanalizle uğraşmaya başlamasını, Freud'un hastası olmasını, psikanalizin Tansley'inin yaşamına etkisini, Tansley'in hayatı üzerinden İngiltere'deki erken dönem psikanalizle ilgili çalışmaları anlatmakta; Tansley'in psikanalizle ve Freud'la olan ilişkisinin psikanalitik analizini yapmaktadır.

On ikinci bölüm olan "Psychoanalysis, Dreams, History: An Interview with Hanna Segal (Psikanaliz, Rüyalar, Tarih: Hanna Segal'le Bir Söyleşi)" (s. 237–246), Daniel Pick ve Lyndal Roper'ın, Nisan 1999 yılında Londra'da psikanalist Hanna Segal'la yaptıkları söyleşiden oluşmaktadır.

On üçüncü bölüm "A dream to dream (Rüyaya Bir Rüya)"da (s. 247–252) Edna O'Shaughnessy, rüyası problem yaratan bir hastasıyla yaptığı seansın dökümünü veriyor.

On dördüncü bölüm "The Shark Behind the Sofa: Recent Developments in the Theory of Dreams (Koltuğun Arkasındaki Köpekbalığı: Rüya Teorisinde Yeni Gelişmeler)" (s. 253–269) başlıklıdır ve yazarı Susan Budd, Freud sonrası psikanalizin rüyaya bakışını irdelemektedir. 1900 yılından beri psikanalistin koltuğunda oturan rüyaların ifade ettikleri süreç içinde değişime uğramıştır, çünkü hastalar da rüyalar da değişmiştir. Freud, odak noktasına rüyaların anlamlarını koymuştu; ama modern psikanaliz, asıl patolojiyi, hastanın rüyasını nasıl kullandığında arıyor. Artık seans sırasında sadece koltukta oturan değil; koltukta oturanla onu dinleyen psikanalistin karşılıklı etkileşimi de psikanalizin çok önemli bir parçası. Modern hastalar da Freud'un zamanındaki gibi rüyalar görmüyorlar. Modern rüyalar genel olarak daha kısa ve bölük pörçük, çünkü kültürel, nörobiyolojik ve bireysel olan rüyalar aynı zamanda sosyal yaşamın da

rnleri... Ve modern insanlar da yaşamlarını eskilere oranla daha bölük pörçük yaşıyorlar.

Rüya metninin kısalığıyla, analizinin uzunluğu arasındaki fark göz önüne alındığında, rüyaların da her kurgusal metin gibi her aktarılda yeniden yaratılan bir anlatı olduğu çıkarsanabilir. Rüyanın anlamı kadar, rüyanın nasıl aktarıldığı ve zaman içinde bunların uğradığı değişimler de çeşitli sosyal bilimlerin inceleme konusudur. "*Dreams and History*" isimli bu eser de sosyal bilimlerin disiplinler arası çalışmalarının gayet verimli sonuçlar doğurabileceğinin başarılı bir örneğidir. Rüya, gerçeklik, fantezi, illüzyon, ilahi, şeytani, korku, arzu gibi insanla ilgili kavramların arasındaki sınırlar belirsiz ve akışkanken; insanı konu edinen sosyal bilimlerin sınırları birbirine kapalı olmamalıdır. Kitabın içerdiği makalelerden anlaşılacağı üzere, rüyalar ve rüyaların algılanışı/yorumlanması hakkında çalışırken insanı her açıdan geniş çaplı bir araştırmaya konu etmiş oluruz ve tarih disiplini de bu araştırmada en önemli rollerden birini üstlenir. Zaten belki tarihin kendisi de "geçmişten geleceğe uzanan ve bugün gördüğümüz bir rüyadır. Bütün rüyalar gibi tarih de yorumlanabilir; ama görülürken değil."⁵

⁵ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, İstanbul, 1999, s. 234–235.